

IRODALOM

FOLYÓIRATCIKKEK

EGGEBEEN, D. – DEW, J.: The Role of Religion in Adolescence for Family Formation in Young Adulthood. (A serdülőkori vallásosság szerepe a kora felnőttkori családalapításban.) *Journal of Marriage and Family*, 2009/1. 108–121.

Tudjuk, hogy a szocializáció során nyert tapasztalatok is nagyban befolyásolják a párválasztást. Az Eggebeen–Dew szerzőpáros cikke arra keresi a választ, hogy a serdülőkori vallásos tapasztalatok befolyásolják-e, hogy ki milyen első párkapcsolati formát választ, valamint, hogy az együtt élők összeházasodnak-e vagy sem.

Napjainkban a fiatalok együttélési szokásaiban jelentős eltérés figyelhető meg szüleikéhez képest. A legjelentősebb változást az első házasságkötési kor későbbre tolódása, valamint a házasság intézményének az együttélés gyakorlatával való felváltása jelenti. Jelentős irodalom foglalkozik ezen téma szocio-ökonómiai okaival, a következő tanulmány azonban a serdülőkori vallásossága, vallásos neveltetése és későbbi házasságkötési, illetve együttélési szokásai közötti kapcsolatot vizsgálja.

A vallási élet három dimenzióját (felekezeti tagság, templomba, gyülekezetbe járás gyakorisága, valamint a vallás iránti személyes elkötelezettség) különítették el a vizsgálat során. Minden egyes vizsgált dimenzió házasságra, valamint együttélésre gyakorolt hatása mellett a tanulmány főként az egyes dimenziók kombinációjának hatására koncentrált, valamint ezt mutatja be részletesebben, az együttélés valószínűségére, annak hosszára, céljára, valamint a házassággal végződés esélyére összpontosítva.

A felekezeti hovatartozás tekintetében öt kategóriát különböztettek meg a szerzők, úgymint konzervatív protestáns, protestáns, katolikus, bármilyen más felekezethez tartozók és felekezeten kívüliek.

A kutatás során egy Egyesült Államokbeli nemzeti longitudinális, héttől tizenkettődik osztályos serdülőkori vonatkozó kérdőíves felmérés adatait használták fel (National Longitudinal Study of Adolescent Health, 1995–96, 2001). A reprezentatív mintavétel után 13 895 fő adatai képezték az elemzések tárgyát.

A kutatók három főbb hipotézist fogalmaztak meg: 1. a vallásosságnak nincs szerepe a serdülőkori után kialakuló együttélési mintákban; 2. bármilyen serdülőkori vallásos tapasztalat rövidebb együttélési időtartammal jár együtt, és ez házassággal végződik, vagy legalábbis azt az álláspontot eredményezi, hogy a kapcsolatnak házassággal kellene végződnie; 3. az elkötelezett konzervatív protestánsok és a katolikusok körében is nagyobb a valószínűsége a rövidebb együttélési szakasznak, melyet házasság követ, mint bármely más vallási identitású fiatal esetében.

Az előzetes feltevések szerint felekezetek szerint vizsgálva a konzervatív protestáns fiatalok körében a legnagyobb a valószínűsége a házasság vállalásának, míg az együttélés esélye náluk a legkisebb, ellentétben többi protestáns társukkal szemben, ahol ezek a valószínűségek éppen ellenkezően alakulnak. Katolikus társaik a feltételezések szerint kevésbé valószínű, hogy házasságra lépnek, viszont ők is ugyanúgy kerülnek az együttélést, akárcsak konzervatív protestáns társaik. Azok a serdülők házasodnak a legkevésbé, akik egyáltalán nem mondhatók vallásosnak, valamint ők választják a legnagyobb valószínűséggel az együttélést is.

A templomba járás, illetve a gyülekezetbe járás is pozitívan korrelál a házasság intézménye melletti döntéssel a feltevések szerint, valamint a személyes elköteleződés is pozitívan hathat a házasságba lépésre. Összességében feltételezhető azonban, hogy ez a három vallási tényező nemcsak egyenként, hanem együttesen is különböző hatással bír az együttélési szokásokra, valamint a családalapításra.

Az eredményeket illetően néhány előzetes feltevésnek megfelelően megfigyelhető, hogy a vallásyakorlás intenzitása, valamint az erős vallási elköteleződés növeli a házasság esélyét, ezzel egyidejűleg pedig csökkenti az együttélés valószínűségét. Ezzel ellentétben a felekezeti hovatartozás tekintetében nem várt eredmények születtek. Azok körében ugyanis, akik katolikus neveltetésben részesültek, konzervatív protestáns társaikhoz képest kisebb mind a kora felnőttkori házasság, mind pedig az együttélés valószínűsége.

A konzervatív protestáns csoporton belül is adódnak eltérések a családalapítás, együttélés tekintetében. Azok a protestánsok ugyanis, akikre intenzív vallásyakorlat és erős vallási elköteleződés jellemző, kevésbé jellemző az együttélés, mint a házasságkötés.

Meglepő azonban, hogy a bármilyen vallásossággal jellemezhető fiatalok jelentős része, közel egyharmada választotta az együttélést, mint az első, a szülői családon kívüli együttélési formát.

Az eredmények továbbá azt mutatják, hogy a vallásosnak tekinthetők körében jelentősen nagyobb a valószínűsége annak, hogy az együttélés házassággal végződik, mint azoknál a diákoknál, akik semmilyen formában nem tekintik magukat vallásosnak.

Az együttélés hosszának tekintetében is vannak különbségek a különböző felekezetek között. Míg a protestáns serdülők nem vallásos társaikhoz képest nagyobb valószínűséggel kötöttek házasságot egy viszonylag rövidebb első együttélési időszak után, addig ez a valószínűség jelentős mértékben kisebb volt katolikus társaik körében.

Összességében tehát megállapítható, hogy nemcsak a szocio-ökonómiai tényezők hatnak az egyes párkapcsolati formák kialakulására, hanem a serdülőkori vallásos tapasztalatok is jelentősen befolyásolják a fiatalok későbbi együttélési szokásait. Legfőképp az erős vallásossággal jellemezhető konzervatív protestáns háttérű fiatalokra jellemző ez a megállapítás, akik között erős az a meggyőződés, hogy az együttélésnek házassággal kell végződnie. Ez igazolja továbbá azt a feltevést is, mely szerint az együttéléssel nem tűnik el teljesen a serdülőkori vallásosság hatása, hanem az továbbra is befolyásolja a felnőttkori együttélési szokásokat.

Berta Katalin

GOLDSTEIN, J. R. – SOBOTKA, T. – JASILIONIENE, A.: The End of „Lowest-Low” Fertility? (A „szuperalacsony” termékenység (lowest-low fertility) vége?) *Population and Development Review*, 2009/4. 663–700.

Az elmúlt évek erőteljes – hazánkra sajnos nem jellemző – európai termékenységnövekedése miatt szükségesnek tűnik átgondolni a fejlett országok gyermekvállalási kedvének hosszú távú alakulásáról alkotott elképzeléseket. A neves demográfusokból

álló szerzőhármassal erre tesz kísérletet cikkében, illetve a cikknél lényeges pontokon bővebb és részletesebb műhelytanulmányában.¹

Az ezredfordulót követő években Európa lakosságának többsége abban a 16 államban élt, amely államokban a teljes termékenységi arányszám nem érte el az 1,3-at. (Ezt az értéket szokták a „szuperalacsony” termékenység határának tekinteni.) A hasonló helyzetű ázsiai országokkal együtt ekkor a világ lakosságából több mint 450 millió ember élt ilyen „szuperalacsony” termékenységű országban.

Ezzel szemben 2008-ban az európai kontinensen már csak egyetlen államban – Moldovában – volt ilyen alacsony a termékenység, és Ázsiában is négyre csökkent az érintett országok száma (Hongkong, Tajvan, Szingapúr, Dél-Korea). A szuperalacsony termékenységet valamikor is megtapasztalt európai államok 2008-as termékenységi arányszáma jellemzően 1,4–1,45 volt. Tehát a növekedés egyértelmű, mértéke a mélyponthoz viszonyítva többnyire meghaladja a 0,2-t. Noha az európai termékenységnövekedés nemcsak az igen alacsony termékenységgel jellemezhető országokban volt megfigyelhető, sőt, a növekedés az eredetileg is magasabb termékenységű országokban több esetben még nagyobb mértékű volt, a szerzők elemzésükben mégis elsősorban ezekre a „szuperalacsony termékenység” által – egykor – érintett államokra koncentrálnak.

Az elmúlt években bekövetkezett növekedésnek a szerzők által feltételezett elsődleges oka „technikai” jellegű. A gyermekvállalási életkor gyors tempójú kitolódása (a posztponálás), a naptári éves termékenység gyors csökkentését eredményezi. Ez nem feltétlenül jelent kohorsz-szinten megnyilvánuló termékenységsökkenést, hiszen az adott évben elhalasztott szüléseket az anyák később pótolhatják. Amennyiben tehát az alacsony termékenységhez gyors tempójú posztponálás társul, feltehető, hogy a gyermekvállalási életkor kitolódásának a megszűnésével a naptári éves termékenység (és az azt mérő teljes termékenységi arányszám) gyors tempóban emelkedni kezd. Könnyen lehet, hogy ez a növekedés magyarázata. Mint a szerzők részletes számításokkal bemutatják, az elmúlt évek termékenységnövekedése néhány esetben valóban magyarázható a posztponálás tempójának csökkenésével. Azonban az adatokból az is egyértelműen kiderül, hogy a legjobb esetben is részleges magyarázatról van szó. Míg a fentebb leírtak igazak például Lengyelországra vagy Bulgáriára, addig több más országban a keresztmetszeti termékenység úgy nőtt, hogy a posztponálás tempója érezhetően nem csökkent (Csehország; Szlovénia stb.), és alapvetően az összkép azt mutatja, hogy a termékenység-növekedés mellett tovább folytatódik a gyermekvállalás életkorának emelkedése. Ha tehát hiszünk az elhalasztott szülések bepótlásában, akkor azt kell feltéteznünk, hogy a keresztmetszeti termékenység (és így a teljes termékenységi arányszám) növekedése a jövőben – amikor valóban leáll a halasztás – még erőteljesebb lesz, annak értéke jellemzően 1,6–1,8 között lesz.

A cikkben felvetett és ismertetett további három magyarázat-kísérlet alapvetően más jellegű külső hatásokat tételez fel.

Elsősorban ezek közé tartozik a bevándorlás. A korábban szuperalacsony termékenységgel rendelkező mediterrán államokba (Görögország, Olaszország, Spanyolország) az elmúlt évtizedben igen jelentős mértékű, az „öslakosokhoz” képest magas termékenységgel jellemezhető bevándorlótömeg érkezett. 2005–2007-ben ezekben az

¹ Goldstein, J. R. – Sobotka, T. – Jasilioniene, A.: The End of „Lowest-Low” Fertility? (A „szuperalacsony” termékenység (lowest-low fertility) vége?) MPIDR Working Paper 2009–029. 59.

államokban a gyermekek 15–17%-a külföldi anyától született. A szerzők részletes számításokkal igazolják, hogy az adott államok termékenység-növekedése, részben de nem egészen valóban visszavezethető a bevándorlók által jelentett termékenység-növekedésre.

A második magyarázat kísérlet a termékenységemelkedést a gazdasági növekedéssel és a foglalkoztatottság növekedésével magyarázza. Míg maga a GDP, vagy a foglalkoztatottság mértéke, mint a gazdasági helyzet mérőszámai önmagukban nemigen mutatnak összefüggést a termékenység szintjével, addig ezek változása jellemzően igen. A szerzők OECD-adatokon lefuttatott regressziós modellek segítségével igazolják, hogy összefüggés mutatható ki az ezredfordulót követő évek Dél és Kelet-Közép-Európai gazdasági fellendülése és a gyermekvállalási kedv között. A modell eredményei szerint Magyarország még relatív mértékben felülteljesített. Páratlanul rossz gazdasági mutatóihoz viszonyítva a stagnáló termékenység még jobb eredmény a vártnál...

Végül a szerzők a népességpolitikai intézkedések esetleges hatását tekintik át. Egyértelműen megfigyelhető ugyanis, hogy a szuperalacsony termékenységű államok jelentős része erőteljes pronatalista intézkedések bevezetésével próbálta növelni a termékenységet. A szerzők hat államot áttekintő – inkább benyomásszerű és nem szisztematikus feldolgozáson alapuló – vélekedése szerint a kép vegyes. Néhány államban a bevezetett intézkedések egyértelműen hatékonyak tűnnek (Észtország 2004, Oroszország 2007, Spanyolország 2007). Más államokban (pl. Csehországban, Oroszországban 2004 előtt) a termékenység-növekedés a bevezetett intézkedésektől függetlenül, akár azokat megelőzve következett be. Végül vannak olyan államok, amelyek intézkedései hatástalannak bizonyultak (Szingapúr, Japán).

Kapitány Balázs

HEADEY, D. D. – HODGE, A.: The Effect of Population Growth on Economic Growth: A Meta-Regression Analysis of the Macroeconomic Literature. (A népesség-növekedés hatása a gazdasági növekedésre: a makro-ökonómiai irodalom meta-regressziós elemzése.) *Population and Development Review*, 35. 2009/2. 221–239.

A makro-ökonómia területén az 1960-as évek óta vita folyik annak kérdésében, hogy a népesség növekedése miként befolyásolja a gazdaság fejlődését. A diskurzus különösképpen a 80-as években kezdett kiteljesedni, mikor az OECD-országok népesség-növekedésének lassulása egybe esett azok gazdasági növekedésének mérséklődésével. A témában folytatott empirikus kutatások eredményei azonban – az alkalmazott módszertan függvényében – igen széles skálán mozogtak, egyértelmű következtetéseket tehát nem lehetett levonni. Jelen tanulmány célja az említett kutatásokban alkalmazott eltérő módszerek okozta „hibák” kiküszöbölése meta-regressziós elemzés alkalmazása segítségével.

A meta-regressziós elemzések kiindulópontja a témába vágó korábbi empirikus kutatások konklúziói alapján a vizsgálandó hipotézisek megfogalmazása. Ezek a népesség-növekedés és a gazdasági fejlődés viszonyának tárgyában a következők:

1. A fiatal (0–14 éves) generáció létszámbeli megnövekedésének gazdasági hatása ellentétes a már munkaképes generáció létszámnövekedésének hatásával.

2. A népességnövekedés hatása a gazdasági növekedésre a termőföldek szükségessége esetén negatív.
3. A népességnövekedés és a gazdasági növekedés közötti parciális hatás a beruházásokra kontrollálva pozitív.
4. A népességnövekedés és a gazdasági növekedés közötti parciális hatás az oktatási kiadásokra kontrollálva pozitív.
5. Mivel az oktatás és az egészségi állapot egyidejűleg hatással van a termékenységre és a gazdasági fejlődésre, e tényezők hatása a fellépő multikollinearitási probléma okán negatív.
6. A népességnövekedés és a gazdasági növekedés közötti parciális hatás a közpolitikai döntések és intézmények színvonalára kontrollálva pozitív.
7. A népességnövekedés hatása a gazdaság teljesítményére a 80-as évek óta negatív.
8. A fejlődő országokban a két tényező közötti hatás szintén negatív.
9. A különböző kutatások eredményei közötti eltérések oka az eltérő ökonometriai módszerek alkalmazásában rejlik.
10. A meta-regressziós elemzés ezt követő lépése az említett empirikus tanulmányok összesen 471 hipotézisének egyenkénti vizsgálata t-próba alkalmazásával. A tanulmány következtetései gyakorlatilag e t-próbák eredményeinek eloszlásából vonhatóak le.

Az eredmények alapján elmondható, hogy a népességnövekedésnek nincsen szignifikáns hatása a gazdasági növekedésre. Emellett a fent felsorolt 9 hipotézis közül az egyes generációk létszámnövekedésére vonatkozó első, a beruházási és az oktatási kiadásokra kontrollált harmadik, illetve negyedik, valamint a 80-as évek óta tartó tendenciákra vonatkozó hetedik hipotézis bizonyult teljesen alátámasztottnak. Részlegesen igaznak bizonyult a termőföld szükségességére vonatkozó második, az oktatási és egészségi színvonal multikollinearitási hatására vonatkozó ötödik és a közpolitikai döntések és intézmények színvonalára kontrollált hatodik hipotézis. Az utolsó két, a fejlődő országokra és a módszertani eltérések hatására vonatkozó hipotézist nem erősítette meg az alkalmazott meta-regressziós vizsgálat.

Harkányi Ádám Máté

MATYSIAK, A. – VIGNOLI, D.: Fertility and Women's Employment: A Meta-analysis. (Termékenység és női munkavállalás: egy meta-analízis.) *European Journal of Population*, 24. 2008/4. 363–384.

A szerzők tanulmányukban szisztematikusan vizsgálják a termékenység és női munkavállalás témakörében 1990 és 2006 között nagy presztízsű folyóiratokban publikált angol, német, lengyel és olasz nyelvű tanulmányokat. Két problémára összpontosítják figyelmüket: arra, hogy hogyan hat a nők munkavállalása a gyermekvállalásra, illetve, hogy a fiatal gyermek vagy gyermekek jelenléte (0–6-éves) hogyan hat a nők munkába állására.

Hangsúlyozottan nem irodalmi áttekintésről van szó, hanem meta-analízisről, azaz az ebben a témában publikált tanulmányokból készíttek egy aggregált elemzést. Erre azért is volt szükség, mert a témában megjelent empirikus kutatások egymásnak ellent-

mondó eredményekkel zárultak. Nemcsak országonként kapunk eltérő eredményeket, hanem egy-egy országban belül is az empirikus kutatások más-más összefüggéseket emelnek ki. Általában negatív korrelációt feltételeznek a nők foglalkoztatottsága és a gyermekvállalás között, azonban számos kivételt ismerünk. Például Svédországban és Olaszországban a két változó között nem találtak összefüggést, és még ennél is meglepőbb, hogy Kelet-Németországban és Magyarországon ez a kapcsolat pozitív volt. Hasonlóan ellentmondásos eredmények születtek, amikor a kisgyermekes nők munkába állását vizsgálták. Az USA-ban készített empirikus kutatások nem mutatnak összefüggést a gyermekvállalás és a nők munkavállalása között. Dániában és egy gyermek esetén Franciaországban is pozitív összefüggés tapasztalható, azaz azok a nők, akiknek 6 év alatti gyermekük van, nagyobb valószínűséggel dolgoznak, mint társaik.

Az egymásnak ellentmondó kutatási eredményeken kívül azért is nehéz átfogó következtetést levonni, mivel ezek az empirikus munkák különböző módszertani eljárásokat alkalmaztak a vizsgálódás során. Sőt, még ha hasonló módszertannal készültek is kutatások, akkor is nehéz ezek eredményeit összehasonlítani, mivel különböző kontrollváltozókat használtak a modellekben. Ezenfelül az is akadályos lehet az összevetésnek, hogy a szerzők kutatási céljaiknak megfelelően különböző almintákat tanulmányoztak. Matsiyak és Vignoli mindezek ellenére vállalták az empirikus kutatások meta-analizisét, vagyis a kutatási eredmények összehangolását. A vizsgált tanulmányokat három forrásból gyűjtötték össze. Először egy egyetemi kutatói adatbázis, a Current Contents and EconLit anyagából választották ki a meghatározott témájú cikkeket, majd ezen cikkek irodalomjegyzékét nézték át, és végül a téma szakértőinek ajánlásait kérték. 150 potenciális írás került kiválasztásra ily módon. A tanulmányok gyűjtése akkor zárult le, amikor elérték a szaturációs pontot, azaz egy idő után ugyanazok a publikációk ismétlődtek a keresés során. A kiválasztási folyamat végén 30 olyan tanulmány maradt, amely a női munkavállalás és gyermekvállalás kérdésével foglalkozott, valamint 29 olyan, amely a kisgyermekes anyák munkába állását tárgyalta. Azért csökkent a kiválasztott tanulmányok száma, mert ki kellett hagyni mindazokat, melyekből valamilyen információ (pl. a felhasznált módszerről) hiányzott.

Az elemzés szerint minden eddigi kutatás közös kiindulópontja az volt, hogy minden fejlett országban csökkent és a reprodukciós szint alá süllyedt a termékenység. Sokan ezt a jelenséget a nők tömeges munkába állásával magyarázzák. Becker új háztartás-gazdaságtan elmélete az alternatív költségeket helyezi a középpontban, míg a második demográfiai átmenet elmélete szerint a nők autonómia iránti igénye és önmegvalósítási vágya áll a termékenység csökkenése mögött. Ha makro szinten figyeljük meg a trendeket, akkor a fenti elméletek ellentmondanak a gyakorlatnak: éppen azokban az országokban magasabb a fertilitási ráta, ahol a nők munkavállalása is szélesebb körű. E mögött valószínűleg az intézményes és kulturális különbsége állnak. Ezt bizonyítja Kögel (2004) vizsgálata, aki kimutatta, hogy az ország-specifikus tényezők kontrollálása mellett negatív kapcsolat található a gyermekvállalás és a nők munkaerő-piaci részvétele között.² A szerzők a már klasszikusnak tekinthető Esping-Andersen-féle jólétiállam-csoportosítást használták. A skandináv államok átfogó szociális szolgáltatásokat nyújtanak a dolgozó szülők részére, ezzel elősegítik a nők számára a munka és a magánélet összehangolását. A liberális államok szintén a kétkeresős családmoddellnek

² Kögel, T. (2004): Did the association between fertility and female employment within OECD countries really change its sign? *Journal of Population Economics*, 17/1, 45–65.

kedveznek. Ellenben a konzervatív jóléti államok a nők jövedelmét csak kiegészítő forrásnak tekintik, így továbbra sem elterjedtek azok az intézkedések, melyek a nők munkavégzését és magánéletét hangolják össze. Ugyanez jellemző a mediterrán országokra, ahol a nők elsődleges feladata továbbra is a családról való gondoskodás. A kelet-európai országokban a szocialista rendszer időszakában ezzel szemben a kétkeresős családmódel dominált, a nők teljes foglalkoztatottsága volt jellemző. A nők kettős terhét nagyvonalú szociálpolitika, valamint a munkahely biztonsága és a munkaerőpiacon a verseny hiánya könnyítette. A rendszerváltást követően leépítették a szociális ellátó szférát, és nehezebbé vált a családi élet és a munkavégzés összehangolása, amely a dolgozó nők létszámának és a termékenységnek csökkenését eredményezte.

A meta-analízis azzal az eredménnyel zárult, hogy család és munka közötti konfliktus a szociáldemokrata jóléti államokban, valamint az 1990 előtti szocialista államokban volt a legkisebb. A szocialista államokban egyrészt az ideológia is bátorította a gyermekvállalást, másrészt pedig a munkahely biztonsága és a munkaerőpiacon tapasztalt kis mértékű verseny eredményezte a két szféra összehangolását. A rendszerváltás után csökkent a gyermekszám, azonban a nők munkavállalása továbbra is pozitívan hat a gyermekvállalásra. A szerzők feltételezik, hogy ez a jövedelmi hatás eredménye. Ugyanis a régebbi EU tagországokhoz viszonyítva relatíve alacsony jövedelmek megakadályozzák azt, hogy az egykeresős párok családot alapítsanak. Másrészt a szerzők egyet értenek Kreyenfeld azon megállapításával, miszerint a poszt-szocialista országokban a nők foglalkoztatottságának pozitív hatása gyermekvállalásukra annak is köszönhető, hogy a szocialista rendszerben annyira elterjedt volt az anyák munkavállalása, hogy ezt a társadalom internalizálta és ezt tekinti normának.³ A család és a munka közötti konfliktus inkább a konzervatív és a mediterrán országokra jellemző, ami a merev munkaerőpiacon és a tradicionális attitűdnek köszönhető. Az időbeli változást illetően a szerzőpáros azt találta, hogy napjainkban csökken a nők munkavállalásának negatív hatása a gyermekvállalásra, miközben a kisgyermekes anyák munkába állása egyre inkább nehezedik. E mögött a szerzők a munkaerőpiacon megfigyelhető erős versenyt vélik felfedezni, valamint hogy a munkáltatók egyre inkább rugalmasságot és mobilitást várnak a munkavállalótól, ami megnehezíti a kisgyermekes nők munkába állását vagy éppen visszatérésüket a munkaerőpiacra.

Szalma Ivett

SZOLTYSEK, M.: Rethinking Eastern Europe: household-formation patterns in the Polish-Lithuanian Commonwealth and European family systems. (Kelet-Európa újragondolása: háztartáskialakítási minták a Lengyel-Litván Unióban és az európai családrendszerek.) *Continuity and Change*, 23. 2008/3. 389–427.

A szerző tanulmányában az egyik legnagyobb méretű európai történelmi család- és háztartásszerkezeti adattár felhasználásával elemzi a preindusztriális vidéki családrendszerek térbeli különbségeit. Adatainak segítségével nemcsak a 18. század végi lengyel

³ Kreyenfeld, M. (2004): Fertility decisions in the FRG and GDR: An analysis with data from the German fertility and family survey, *Demographic Research special collection*, 3, 275–318.

állam területére érvényes következtetéseket próbál levonni, hanem bizonyos értelemben Kelet-Európa „újragondolására” vállalkozik: a háztartáskialakítás terén mutatkozó „nyugat” és „kelet” közötti különbségek szisztematikus vizsgálatára és értelmezésére, a mostanáig uralkodó diskurzusok érvényességének tesztelésére és átformálására.

A család- és háztartásformák terén mutatkozó európai sokféleség már Le Play óta az érdeklődés középpontjában áll. Szoltysek először rövid, de alapos áttekintést ad a legfontosabb értelmezési kísérletekről. Kelet-Európa bizonyos vonatkozásban mostanáig a „nyugat” ellentettjét jelenti, ahol az összetett háztartásformák, a nagycsaládok gyakorisága a keleti társadalmak „kollektívizmusának” jele. Ebben az értelmezési keretben a hangsúly a nyugati fejlődés, társadalmi viszonyok, kultúra egyediségére kerül, a „kelet” eltérő vonásainak bemutatása, kiemelése ezt a célt szolgálja. A keleti kollektívizmust egyfelől gyakran tulajdonítják kulturális tényezők hatásának, a szlávság jellemzőjének tekintve azt, másfelől magyarázzák gazdasági-társadalmi tényezőkkel is. Ez utóbbi értelmezés szerint a háztartások feltételezett komplexitása a második jobbágyság viszonyai között élő parasztság túlélési stratégiájának a része lehetett. A kollektívizmus és a feudális rendszer már túlhaladott formáinak feleledése és fennmaradása összekapcsolódhat más demográfiai jelenségek értelmezésével: a kelet-európai (a nyugatinál összetettebb) háztartás szerkezet és a korai házasságkötés szokása, a magas termékenység és halandóság mind egy „magas nyomású” demográfiai rendszer egymással szerves egészet alkotó elemei voltak. A demográfiai viszonyok közvetlen következménye a szegénység, elmaradottság, a nagy társadalmi különbségek (bennük a nők fokozott kiszolgáltatottsága), a kapitalizmussal és annak individualisztikus értékrendjével szembeni ellenállás, a fejlődésképtelenség voltak. Világos, hogy Kelet-Európát ezekben az értelmezési keretekben egységként kezelik, néhány, főleg az orosz parasztságra jellemző vonást általánosítva, másrészt az is nyilvánvaló, hogy a történet inkább a „nyugatról” szól, annak kivételességét, racionális voltát, modernségét, nyitottságát látjuk „bizonyítottak” ennek az oly különböző világnak a tanulmányozásán keresztül. Ennek az értelmezésnek a lényegére sokan rámutattak, miként a nem „nyugati” Európa sokféleségére is. Felmerült annak a lehetősége is, hogy Nyugat- és Kelet-Európa között egy átmeneti régió is elhelyezkedik, sajátos család- és háztartáskialakítási mintákkal, rokonsági és öröklési viszonyokkal. Ezeket a sajátos mintákat részben a gazdasági viszonyok, részben az intézményi struktúra formálták ki, de mindezek mélyen beágyazódtak az értékek rendszerébe is.

Az elemzés sajátossága részben az, hogy a 18. századi „Nagy Lengyelország”, a hajdani lengyel-litván államszövetség teljes területéről választ mintát, részben pedig az, hogy a minta nagysága valóban érvényes konklúziók levonását teszi lehetővé. A vizsgálat alapjában véve három forrástípusra épül: az egyházi lélekösszeírásokra (római katolikus Libri Status Animarum és protestáns Seelenregisters – a minta 15%-a), 1790 és 1792 közötti összeírásokra (a minta 60%-a) és az 1795-ös orosz összeírásra (22%). A maradékot helyi birtokösszeírások és más források alkották. Ezekből a forrásokból vált lehetővé 18 440 parasztháztartás rekonstrukciója (159 egyházközség, 693 község, 103 780 ember). Az adatok nagy része az 1766 és 1799 közötti periódusból származott, és teljes egészében a jobbágyság eltörlését megelőző időkre vonatkozott. A vizsgált egyházközségek területileg három nagy földrajzi régióba kerültek („nyugat”, „kelet” és „közép-kelet”), amelyek az elemzés során lehetővé tették a földrajzi összehasonlítást. A három vizsgált régió etnikai, felekezeti, gazdasági és társadalmi téren is különbözött egymástól.

Az elemzést részben néhány alapvető mutató összehasonlítása jelentette (átlagos háztartásméret, házaspárok száma háztartásonként, gyermekek száma háztartásonként, rokonok, szolgák, lakók száma háztartásonként), részben a három nagy régió háztartásait a némileg módosított Laslett-féle tipológiába sorolva kapunk képet az alapvető háztartásszerkezeti differenciákról, részben pedig Lutz Berkner módszere szerint a háztartásfők és háztartástagok életkor szerinti vizsgálatával tárul fel előttünk a háztartásszerkezet-változás és a háztartásban elfoglalt státusz változása a háztartásfők és háztartástagok életciklusa folyamán.

Az elemzés eredménye szerint a három nagy földrajzi egység valóban három különböző háztartáskialakítási mintát is jelentett egyben. A „nyugati” mintára a nukleáris családos háztartások magas előfordulási valószínűsége volt jellemző, ún. neolokális háztartáskialakítási szabályokkal, ahol a házasság és egy új család kialakítása teljesen világosan összekapcsolódott a háztartásfővé válással a férfiak életciklusában. Itt a háztartások mérete kisebb, ritkán élnek rokonok együtt a magcsaláddal, de gyakori a szolgák és a nem rokon „lakók” jelenléte. A „közép-keleti” régióban is az egyszerű családos háztartások jelentették a többséget, de itt érezhetően gyakoribbak az összetettebb háztartásformák, aminek következtében az átlagos háztartásméret is nagyobb volt. A házasság korábbi volt, mint a nyugati zónában, és nem mindig vezetett külön háztartás kialakításához, jóllehet a férfiak esélye a háztartásfővé válásra érezhetően nőtt az életkor növekedésével. A „keleti” mintában (nagy részben a mai Fehéroroszország területén) mindezek a vonások még fokozottabban észlelhetők. Egyedül itt volt jellemző az, hogy az atyai autoritás alatt házas testvérek éltek együtt, szemben a nyugatabbi mintákkal, ahol inkább az a fajta többgenerációs együttélés volt jellemző, ahol a fiatalabb generáció veszi át a háztartás irányítását.

A történeti lengyel területeken tehát jól kivehető egy nyugat-kelet irányú változás a háztartáskialakítás terén. Mindez alapvetően megkérdőjelezi a kelet-európai házassági és együttélési viszonyok egységességének dogmáját, illetve azt is, hogy a szláv népességet össze lehet kapcsolni az összetett háztartásformák elterjedtségével. A család- és háztartásformákra irányuló vizsgálatok többsége túlságosan rugalmatlan modelleket alkotott, amelyek alkalmatlanok a kelet-európai jobbgység család- és háztartásviszonyainak leírására. A szerző ugyanakkor rámutat arra, hogy ettől függetlenül léteztek jókora területekre jellemző együttélési formák, amelyeken belül azonban jelentős regionális differenciák is kimutathatóak. Véleménye szerint az is világos, hogy pl. a második jobbgység rendszere befolyásolta a jobbgységek együttélési szokásait, de a hatás részint nem volt egységes, nem írható le egyetlen modell szerint, másrészt az elemzés tanulsága szerint éppen ellentétes a korábbi közkeletű hiedelemmel. Éppen nem a robotmunkára épülő majorsági rendszer klasszikus formája (amely egyébként Nyugat-Lengyelországra volt jellemző) kedvezett az összetettebb háztartásformák kialakulásának, hanem annak „lazább”, fehéroroszországi változata. Ugyanakkor az elemzés eredményei valószínűvé teszik egy átmeneti zóna jelenlétét is a kelet-európai házassági és háztartáskialakítási szokások terén. A tapasztalt különbségek nyugat-keleti tengely szerinti rendeződése arra mutat, hogy létezhetett egy olyan köztes terület (Litvániában, Fehéroroszországban, Nyugat-Ukrajnában, de valószínűleg Magyarországon is), amely világosan elkülöníthető mind Oroszországtól, mind a nyugati lengyel területektől. Ugyanakkor a szerző felveti azt is, hogy bizonyos kutatási eredmények inkább cáfolják ennek a modellnek az érvényességét. Ezek egyrészt a kelet-európai család- és háztartásviszonyok történeti fejlődésére hívják fel a figyelmet, hangsúlyozva, hogy a 16. századig nem lehet éles

különbséget felfedezni a nyugati és a keleti viszonyok között, mivel mindkét régióra a nukleáris családos háztartások túlsúlya volt jellemző. Másrészt egyre több kutatási eredmény mutatja az orosz háztartásszerkezeti minta heterogenitását, amely így nehezen tekinthető az európai család- és háztartásformák egyik lehetséges alaptípusának, amelyhez képest a fenti átmeneti kulturális modell megfogalmazható. Szoltysek véleménye szerint ez esetben a kelet-európai családrendszerek másfajta geográfiáját kell majd felrajzolnunk.

Óri Péter

DEMOGRÁFIAI FOLYÓIRATSZEMLE

DEMOGRAPHY

az Amerikai Népesedési Társaság folyóirata

2009. No. 2.

- STRULLY, K. W.: Job Loss and Health in the U.S. Labor Market.
 SINKEWICZ, M. – GARFINKEL, I.: Unwed Fathers' Ability to Pay Child Support: New Estimates Accounting for Multipartner Fertility.
 WILDEMAN, C.: Parental Imprisonment, the Prison Boom, and the Concentration of Childhood Disadvantage.
 JOHNSTON, D. W. – NICHOLLS, M. R. E. – SHAH, M. – SHIELDS, M. A.: Nature's Experiment?: Handedness and Early Childhood Development.
 CAMERON, L. – WILLIAMS, J.: Is the Relationship Between Socioeconomic Status and Health Stronger for Older Children in Developing Countries?
 OSTER, E.: Proximate Sources of Population Sex Imbalance in India.
 GANGL, M. – ZIEFLE, A.: Motherhood, Labor Force Behavior, and Women's Careers: An Empirical Assessment of the Wage Penalty for Motherhood in Britain, Germany, and the United States.
 WOLF, D. A. – GILL, T. M.: Modeling Transition Rates Using Panel Current-Status Data: How Serious is the Bias?
 SMITH, J. P.: Reconstructing Childhood Health Histories.
 CHI, G.: Can Knowledge Improve Population Forecasts at Subcounty Levels?

2009. No. 3.

- CHEVAN, A. – SUTHERLAND, M.: Revisiting Das Gupta: Refinement and Extension of Standardization and Decomposition.
 SCHELLEKENS, J.: Family Allowances and Fertility: Socioeconomic Differences.
 PETTIT, B. – EWERT, S.: Employment Gains and Wage Declines: The Erosion of Black Women's Relative Wages Since 1980.
 BOZICK, R.: Job Opportunities, Economic Resources, and the Postsecondary Destinations of American Youth.

- THOMAS, K. J. A.: Parental Characteristics and the Schooling Progress of the Children of Immigrant and U.S.-Born Blacks.
- ORRENIUS, P. M. – ZAVODNY, M.: Do Immigrants Work in Riskier Jobs?
- STEELE, F. – SIGLE-RUSHTON, W. – KRAVDAL, Ø.: Consequences of Family Disruption on Children's Educational Outcomes in Norway.
- SAARELA, J. – FINNÄS, F.: Forced Migration and Mortality in the Very Long Term: Did *Perestroika* Affect Death Rates Also in Finland?
- DAVERN, M. – RUGGLES, S. – SWENSON, T. – ALEXANDER, J. T. – OAKES, J. M.: Drawing Statistical Inferences from Historical Census Data, 1850–1950.
- JIN, L. – CHRISATAKIS, N. A.: Investigating the Mechanism of Marital Mortality Reduction: The Transition to Widowhood and Quality of Health Care.
- CRIMMINS, E. M. – HAYWARD, M. D. – HAGEDORN, A. – SAITO, Y. – BROUARD, N.: Change in Disability-Free Life Expectancy for Americans 70 Years Old and Older.

2009. No. 4.

- BOZZOLI, C. – DEATON, A. – QUINTANA-DOMEQUE, C.: Adult Height and Childhood Disease.
- JACKSON, M. I.: Understanding Links Between Adolescent Health and Educational Attainment.
- SABIA, J. J. – REES, D. I.: The Effect of Sexual Abstinence on Females' Educational Attainment.
- SANDOVAL, D. A. – RANK, M. R. – HIRSCHL, T. A.: The Increasing Risk of Poverty Across the American Life Course.
- MOEHLING, C. – MORRISON PIEHL, A.: Immigration, Crime, and Incarceration in Early Twentieth-Century America.
- HAYFORD, S. R.: The Evolution of Fertility Expectations Over the Life Course.
- RAYMO, J. M. – IWASAWA, M. – BUMPASS, L.: Cohabitation and Family Formation in Japan.
- HILDEBRAND, V. – VAN KERM, P.: Income Inequality and Self-Rated Health Status: Evidence From the European Community Household Panel.
- VAN DE POEL, E. – O'DONNELL, O. – VAN DOORSLAER, E.: What Explains the Rural-Urban Gap in Infant Mortality: Household or Community Characteristics?
- MEHTA, N. K. – CHANG, V. W.: Mortality Attributable to Obesity Among Middle-Aged Adults in the United States.

EUROPEAN JOURNAL OF POPULATION

az Európai Népesedési Társaság folyóirata

2009. No. 4.

- PHILIPPOV, D.: Fertility Intentions and Outcomes: The Role of Policies to Close the Gap.
- LIEFBROER, A. C.: Changes in Family Size Intentions Across Young Adulthood: A Life-Course Perspective.

- SOBOTKA, T.: Sub-Replacement Fertility Intentions in Austria.
- VITALI, A. – BILLARI, F. C. – PRSKAWETZ, A. – TESTA, M. R.: Preference Theory and Low Fertility: A Comparative Perspective.
- BILLARI, F. C. – PHILIPOV, D. – TESTA, M. R.: Attitudes, Norms and Perceived Behavioural Control: Explaining Fertility Intentions in Bulgaria.
- ROSSIER, C. – BERNARDI, L.: Social Interaction Effects on Fertility: Intentions and Behaviors.
- ROSINA, A. – TESTA, M. R.: Couples' First Child Intentions and Disagreement: An Analysis of the Italian Case.
- SPÉDER, Z. – KAPITÁNY, B.: How are Time-Dependent Childbearing Intentions Realized? Realization, Postponement, Abandonment, Bringing Forward.
- PHILIPOV, D.: The Effect of Competing Intentions and Behaviour on Short-Term Childbearing Intentions and Subsequent Childbearing.

2010. No. 1.

- KULU, H.: Editorial.
- GERBER, T. P. – BERMAN, D.: Entry to Marriage and Cohabitation in Russia, 1985–2000: Trends, Correlates, and Implications for the Second Demographic Transition.
- GABRIELLI, G. – HOEM, J. M.: Italy's Non-Negligible Cohabitational Unions.
- KEILMAN, N. – CHRISTIANSEN, S.: Norwegian Elderly Less Likely to Live Alone in the Future.
- REBHUN, U.: Immigration, Gender, and Earnings in Israel.
- LAPPEGÅRD, T.: Family Policies and Fertility in Norway.

JOURNAL OF MARRIAGE AND THE FAMILY

az USA Családi Kapcsolatok Nemzeti Tanácsának folyóirata

2009. No. 4.

- SCOTTHAM, K. M. – SMALLS, C. P.: Unpacking Racial Socialization: Considering Female African American Primary Caregivers' Racial Identity.
- SOLIZ, J. – THORSON, A. J. – RITTENOUR, C. E.: Communicative Correlates of Satisfaction, Family Identity, and Group Salience in Multiracial/Ethnic Families.
- LEIDY, M. S. – PARKE, R. D. – CLADIS, M. – COLTRANE, S. – DUFFY, S.: Positive Marital Quality, Acculturative Stress, and Child Outcomes Among Mexican Americans.
- FOTHERGILL, K. E. – ENSMINGER, M. E. – GREEN, K. E. – THORPE, R. J. – ROBERTSON, J. – KASPER, J. D. – JUON, H. S.: Living Arrangements During Childrearing Years and Later Health of African American Mothers.
- BENNER, A. D. – KIM, S. Y.: Intergenerational Experiences of Discrimination in Chinese American Families: Influences of Socialization and Stress.
- TEITLER, J. O. – REICHMAN, N. E. – NEPOMNYASCHY, L. – GARFINKEL, I.: Effects of Welfare Participation on Marriage.
- DOOHAN, E-A. M. – CARRÈRE, S. – SILER, C. – BEARDSLEE, C.: The Link Between the Marital Bond and Future Triadic Family Interactions.

- EMERY, C. R. Emery: Stay for the Children? Husband Violence, Marital Stability, and Children's Behavior Problems.
- VAALER, M. L. – G. ELLISON, C. G. – POWERS, D. A.: Powers Religious Influences on the Risk of Marital Dissolution.
- RYAN, S. – FRANZETTA, K. – SCHELAR, E. – MANLOVE, J.: Family Structure History: Links to Relationship Formation Behaviors in Young Adulthood.
- KING, V.: Stepfamily Formation: Implications for Adolescent Ties to Mothers, Non-resident Fathers, and Stepfathers.
- LONGMORE, M. A. – ENG, A. L. – GIORDANO P. C. – MANNING, W. D.: Parenting and Adolescents' Sexual Initiation.
- YABIKU, S. T. – GAGER, C. T.: Sexual Frequency and the Stability of Marital and Cohabiting Unions.
- BRONTE-TINKEW, J. – SCOTT, M. E. – HOROWITZ, A.: Male Pregnancy Intendness and Children's Mental Proficiency and Attachment Security During Toddlerhood.
- SUITOR, J. J. – SECHRIST, J. – PLIKUHN, M. – PARDO, S. T. – GILLIGAN, M. – PILLEMER, K.: The Role of Perceived Maternal Favoritism in Sibling Relations in Midlife.
- GREENSTEIN, T. N.: National Context, Family Satisfaction, and Fairness in the Division of Household Labor.
- EICHELSCHEIM, V. I. – DEKOVIĆ, M. – BUIST, K. L. – COOK, W. L.: The Social Relations Model in Family Studies: A Systematic Review.
- ABREGO, L.: Economic Well-Being in Salvadoran Transnational Families: How Gender Affects Remittance Practices.
- ZIMMER, Z.: Household Composition Among Elders in Sub-Saharan Africa in the Context of HIV/AIDS.

POPULATION⁴

a Francia Nemzeti Népeségtudományi Intézet folyóirata
2009. No. 2.

- THÉVENON, O.: Increased Women's Labour Force Participation in Europe: Progress in the Work-Life Balance or Polarization of Behaviours?
- BRUNET, G. – LESCA, G. – GÉNIN, E. – DUPUIS-GIROD, S. – BIDEAU, A. – PLAUCHU, H.: Thirty Years of Research into Rendu-Osler-Weber Disease in France: Historical Demography, Population Genetics and Molecular Biology.
- ALTER, G. – DEVOS, I. – KVETKO, A.: Completing Life Histories with Imputed Exit Dates: A Method for Historical Data from Passive Registration Systems.
- VÉRON, J.: The French Response to the Demographic Works of Alfred Lotka.
- VAN BAVEL, J. – KOK, J.: Social Control and the Intergenerational Transmission of Age at Marriage, Rural Holland 1850–1940.
- RÓDENAS CALATAYUD, C. – MARTÍ SEMPERE, M.: Estimating False Migrations in Spain.

⁴ A Population összes száma teljes terjedelemben megjelenik francia és angol nyelven is.

POPULATION AND DEVELOPMENT REVIEW

az Amerikai Népesedési Tanács folyóirata

2009. No. 4.

- GOLDSTEIN, J. R. – SOBOTKA, T. – JASILIONIENE, A.: The End of "Lowest-Low" Fertility?
- AYSAN, M. F. – BEAUJOT, R.: Welfare Regimes for Aging Populations: No Single Path for Reform.
- BRECEDA, K. – RIGOLINI, J. – SAAVEDRA, J.: Latin America and the Social Contract: Patterns of Social Spending and Taxation.
- COLE, J. H. – MARROQUÍN GRAMAJO, A.: Homicide Rates in a Cross-Section of Countries: Evidence and Interpretations.
- MCNICOLL, G.: Legacy, Policy, and Circumstance in Fertility Transition.
- ENGLAND, P. – AURA MCCLINTOCK, E.: The Gendered Double Standard of Aging in US Marriage Markets.
- Frank P. Sargent on Problems of Immigration in the Early Twentieth Century.

POPULATION RESEARCH AND POLICY REVIEW

a KLUWER Akadémiai Kiadó és a Déli Demográfiai Egyesület folyóirata

2009. No. 2.

- PULLUM, T. W.: Preface from the New Editor-in-Chief.
- ALBA, R. – ISLAM, T.: The Case of the Disappearing Mexican Americans: An Ethnic-Identity Mystery.
- HAMILTON, E. – VILLAREAL, A. – HUMMER, R. A.: Mother's, Household, and Community U.S. Migration Experience and Infant Mortality in Rural and Urban Mexico.
- REBHUN, U. – GOLDSTEIN, S.: Dynamics of Internal Migration Determinants for American Jews, 1985–1990 and 1995–2000.
- SAARELA, J. – FINNÄS, F.: Geographic Ancestry and Cause-specific Mortality in a National Population.
- TIMBERLAKE, J. M.: "Scratchin' and Surviving" or "Movin' on Up?" Two Sources of Change in Children's Neighborhood SES.
- EBERLEY, T. – BETH POHL, M. – DAVIS, S.: Undercounting Medicaid Enrollment in Maryland: Testing the Accuracy of the Current Population Survey.
- BASS, L. E. – WAREHIME, M. N.: Do Health Insurance and Residence Pattern the Likelihood of Tubal Sterilization among American Women?

2009. No. 3.

- ZABEL, C.: Eligibility for Maternity Leave and First Birth Timing in Great Britain.
- ALBUQUERQUE, P. C.: The Elderly and the Extended Household in Portugal: An Age-Period-Cohort Analysis.

- FLAVIO BARBIERI, A. – CARR, D. E. – BILSBORROW, R. E.: Migration Within the Frontier: The Second Generation Colonization in the Ecuadorian Amazon.
- PAIS, J. F. – SOUTH, S. J. – CROWDER, K.: White Flight Revisited: A Multiethnic Perspective on Neighborhood Out-Migration.
- HARKNETT, K.: Why are Children with Married Parents Healthier? The Case of Pediatric Asthma.
- FAN, L.: Measuring Interprovincial Flows of Human Capital in China: 1995–2000.

2009. No. 4.

- BRADATAN, C.: Large, But Adaptable? A Successful Population Policy and Its Long Term Effects.
- WILSON, B. A. – BERRY, E. H. – TONEY, M. B. – KIM, Y. – CROMARTIE, J. B.: A Panel Based Analysis of the Effects of Race/Ethnicity and Other Individual Level Characteristics at Leaving on Returning.
- WEINREB, A. A. – SANA, M.: The Effects of Questionnaire Translation on Demographic Data and Analysis.
- OBENG GYIMAH, S.: Cohort Differences in Women's Educational Attainment and the Transition to First Marriage in Ghana.
- KUPERBERG, A.: Motherhood and Graduate Education: 1970–2000.
- LEE, H. – MULLAN HARRIS, K. – GORDON-LARSEN, P.: Life Course Perspectives on the Links between Poverty and Obesity during the Transition to Young Adulthood.
- YABIKU, S. T. – SCHLABACH, S.: Social Change and the Relationships Between Education and Employment.

POPULATION STUDIES

A Londoni Közgazdasági Főiskola Népeségvizsgáló Bizottságának folyóirata
2008. No. 1.

- LLOYD, C. D. – MENSCH, B. S.: Marriage and Childbirth as Factors in Dropping out from School: An Analysis of DHS Data from Sub-Saharan Africa.
- LERIDON, H.: A New Estimate of Permanent Sterility by Age: Sterility Defined as the Inability to Conceive.
- SULLIVAN ROBINSON, R. – LEE, R. D. – KRAMER, K. L.: Counting Women's Labour: A Reanalysis of Children's Net production Using Cain's Data from a Bangladeshi Village.
- TOULEMON, L. – BARBIERI, M.: The Mortality Impact of the August 2003 Heat Wave in France: Investigating the 'Harvesting' Effect and Other Long-term Consequences.
- LUSYNE, P. – PAGE, H.: The Impact of Children on a Parent's Risk of Suicide Following Death of a Spouse, Belgium 1991–96.
- STEENHOF, L. – LIEFBROUER, A. C.: Intergenerational Transmission of Age at First Birth in the Netherlands for Birth cohorts Born between 1935 and 1984: Evidence from Municipal Registers.

- VANDRESSE, M.: Estimation of a Structural Model of the Determinants of Neonatal Mortality in Hungary, 1984–88 and 1994–98.
 COLEMAN, D. A.: New Europe, New Diversity.

2008. No. 2.

- DAVNAZO, J. – HALE, L. – RAZZAQUE, A. – RAHMAN, M.: The Effects of Pregnancy Spacing on Infant and Child Mortality in Matlab, Bangladesh: How They Vary by the Type of Pregnancy Outcome that Began the Interval.
 HILL, K. – SELTZER, W. – LEANING, J. – MALIK, S. J. – RUSSEL, S. S.: The Demographic Impact of Partition in the Punjab in 1947.
 ARULAMPALAM, W. – BHALOTRA, S.: The Linked Survival Prospects of Siblings: Evidence for the Indian States.
 LIU, L. – BECKER, S. – TSUI, A. – SAIFUDDIN, A.: Three Methods of Estimating Births Averted Nationally by Contraception.
 AGADJANIAN, V. – DOMMARAJU, P. – GLICK, J. E.: Reproduction in Upheaval: Ethnic-Specific fertility Responses to Societal Turbulence in Kazakhstan.
 VERE, J. P.: The Perils of Father-reported Fertility Data for Household Labour Supply Models.
 OLSHANSKY, S. J.: Longevity in the Twenty-first Century.

2008. No. 3.

- HOEM, J. M. – KOSTOVA, D.: Early Traces of the Second Demographic Transition in Bulgaria: A Joint Analysis of Marital and Non-Marital Union Formation, 1960–2004.
 DRONKERS, J. – HÄRKÖNEN, J.: The Intergenerational Transmission of Divorce in Cross-National Perspective: Results from the Fertility and Family Survey.
 MCKINON, S. – POTTER, J. E. – GARRARD-BURNETT, V.: Adolescent Fertility and Religion in Rio de Janeiro, Brazil in the Year 2000: The Role of Protestantism.
 SONG, S. – BURGARD, S. A.: Does Son Preference Influence Children's Growth in Height? A comparative Study of Chinese and Filipino Children.
 HALLIDAY, T. J. – KIMMITT, M. C.: Selective Migration and Health in the USA, 1984–93.
 WILLIAMS, C. M. – MCCLOSKEY, L. A. – LARSEN, U.: Sexual Violence at First Intercourse against Women in Moshi, Northern Tanzania: Prevalence, Risk Factors, and Consequences.

POPULATION TRENDS

az Egyesült Királyság Nemzeti Statisztikai Hivatalának folyóirata

2009. No. 138.

- MATHESON, J.: National Statistician's Annual Article on the Population: a Demographic Review.

- CALDER, A.: Building the Address Register for the 2011 Census.
 BERRINGTON, A. – STONE, J. – FALKINGHAM, J.: The Changing Living Arrangements of Young Adults in the UK.
 COCKINGS, S. – HARFOOT, A. – HORNBY, D.: Towards 2011 Output Geographies: Exploring the Need for, and Challenges Involved in, Maintenance of the 2001 Output Geographies.
 WOODHEAD, C. ET AL.: An Estimate of the Veteran Population in England: Based on Data from the 2007 Adult Psychiatric Morbidity Survey.

ZEITSCHRIFT FÜR BEVÖLKERUNGSWISSENSCHAFT
 a Német Szövetségi Népeségtudományi Intézet folyóirata
2008. No. 3-4.

- SUTTON, M.: Der Zweite Demographische Übergang: Gibt es eine gängige Meinung?
 KUREK, S.: Räumliche Disparitäten des Wandels der Altersstruktur der Bevölkerung in Polen im Kontext des Zweiten Demographischen Übergangs.
 KEMPER, F. J.: Wohnmobilität in Ost- und Westdeutschland: Mobilitätsraten, Mobilitätsgründe, Reurbanisierung.
 DITTRICH-WESBUER, A. – FÖBKER, S. – OSTERHAGE, F.: Demographischer Wandel und Wanderungen in Stadtregionen: Ergebnisse aus zwei deutschen Fallstudien.
 MÜNTER, A.: Wer kann in der Stadt gehalten werden? Identifizierung „beeinflussbarer“ Stadt-Umland-Wanderer in vier deutschen Stadtregionen.
 WEST, C. – GANS, P. – SCHMITZ-VELTIN, A.: Cities in space und city as place – Reurbanisierung neu gedacht: urbane, semiurbane und suburbane Orientierungen und ihr Einfluss auf die Wohnstandortwahl.
 ETTE, A. – UNGER, R. – GRAZE, P. – SAUER, L.: Die Erfassung räumlicher Mobilität im Mikrozensus: Das Beispiel deutscher Rückkehrer aus dem Ausland.
 NADERI, R.: Ehen und nichteheliche Lebensgemeinschaften im Lebensverlauf von Deutschen und türkischen Staatsbürgern in Deutschland.
 SWIACZNY, F.: Urbanisierung und Entwicklung 2008.